

VOORSTELLEN VOOR BELEIDSAANBEVELINGEN TER ONDERSTEUNING VAN ZELFSTANDIGE ONDERNEMERS IN MOEILIJKHEDEN

Johan Lambrecht

Didier Van Caillie

Juni 2022

Begeleidingscomité Ondernemers in moeilijkheden

VOORZITTER

Joan Condijs, Mede-oprichter van LN24/Schrijver

LEDEN

Alain Lonhienne, Bedrijfsrevisor, gerechtelijk deskundige en burgerlijk en commercieel mediator

Chris Botterman & Bert Hens, Coördinator sociale zaken en Juridisch adviseur, Boerenbond (in samenwerking met Acerta)

Christine Mattheeuws, Consultant in ondernemerschap, ex-voorzitter Neutraal Syndicaat voor Zelfstandigen (NSZ)

Emilie Nicosia, Juridisch adviseur, Syndicat des Indépendants et des PME (SDI)

Erik De Bom & Philippe Van Wallegghem, Adviseurs Sociale Zaken, UNIZO

Florence Ringlet & Gilles Vandeloise, Therapeutisch directeur en psycholoog, Un pass dans l'impasse vzw

Kaat Meys, Juriste, OCMW Gent – Juridische Dienst

Laurent Tenteniez, Adjunct Algemeen Directeur, RSVZ – INASTI

Natacha Ide, Directeur, CPAS de Nivelles

Olivier Delaere, Directeur, Dyzo

Renaud Francart, Adviseur voor de verdediging van de belangen van zelfstandigen in de sociale zekerheid, Service d'Études UCM

Sébastien Wagelmans, Ondernemingsadviseur, *Chambre de Commerce et d'Industrie du Luxembourg Belge*

Timo Van Laenen, Coördinator, Starterslabo Vlaanderen

Veerle De Maesschalk, Secretaris, Algemeen Beheerscomité voor het sociaal statuut der zelfstandigen

Wali Sediqi & Timo Van Laenen, Ondernemerscoach en coördinator, Starterslabo

Inhoudstafel

Voorwoord.....	4
Samenvatting	5
Inleiding	6
1. Politieke en economische ondersteuning van de zelfstandige in moeilijkheden.....	9
1.1 Opzetten van een transversale publieke structuur voor anticipatie en actie.....	10
2. Financiële en administratieve ondersteuning	12
2.1 Overbruggingskrediet met overheidswa borg bij ernstige crises.....	13
2.2 Geen formele aanvraag meer van kwijtschelding van schulden bij faillissement en automatische schrapping van de gefailleerde op de zwarte lijst bij kwijtschelding	14
2.3 Financiële overheidssteun voor tewerkstelling van psychologen bij organisaties die zelfstandige ondernemers in moeilijkheden begeleiden	14
2.4 Verbeteringen sociaal statuut zelfstandige.....	15
3. Bewustmaken, informeren en begeleiden van de zelfstandige in moeilijkheden	18
3.1 Oprichting van een gecentraliseerd digitaal kruispunt om zelfstandigen in moeilijkheden snel en anoniem door te verwijzen naar de verschillende actoren tot wie zij zich kunnen wenden	19
3.2 Een gecentraliseerd en meertalig gratis nummer waar de zelfstandige in moeilijkheden snel en anoniem naar een referentieactor kan worden doorverwezen .	20
3.3 Versterking van de basisopleiding en permanente vorming inzake de specifieke situatie van een zelfstandige in moeilijkheden, voor alle professionals die werkzaam zijn op het gebied van het zakelijk-financiële en maatschappelijke begeleiding	21
3.4 Opzetten en financieren van een gestructureerd mentorsysteem voor de begeleiding van een (toekomstige) zelfstandige door een ervaren zelfstandige	23
3.5 Sensibiliseren voor de impact van latente omstandigheden waardoor een zelfstandige in een spiraal van problemen dreigt te belanden	24
Bijlage 1:	27

Voorwoord

De covid-pandemie heeft de druk op een groot aantal zelfstandigen doen toenemen. Zij werden hard getroffen door de beperkingen die werden opgelegd, ondanks de vele maatregelen die de overheid heeft genomen om het inkomensverlies tijdens deze zeer moeilijke periode te compenseren. In het kader van haar programma Sociale Rechtvaardigheid en Armoede achtte de Koning Boudewijnstichting het nuttig zich te buigen over de problematiek van zelfstandigen die door opeenvolgende crisissen zijn verarmd. Velen van hun worden nu dan ook geconfronteerd met onder meer inflatie, stijgende energieprijzen en een tekort aan grondstoffen.

Dat is niet voor het eerst: al in 2012 werkte de Stichting rond dit thema. Er diende zich hier een kans aan: de twee professoren die het eerste rapport hebben geschreven, Johan Lambrecht van de KU Leuven en Didier Van Caillie van de HEC Management School van de ULiège, waren beschikbaar en hadden interesse om de aanbevelingen die destijds werden geformuleerd onder de loop te nemen. In de loop van 2021 heeft de Stichting hun de opdracht toevertrouwd om na te gaan wat er sindsdien is bereikt, en of er in een context die voortdurend evolueert nieuwe maatregelen moeten worden overwogen, zowel preventief als curatief. De Stichting vroeg hun om zo concreet mogelijke maatregelen te formuleren, rekening houdend met de haalbaarheid in een moeilijke budgettaire context.

Net als tien jaar geleden heeft de Stichting een begeleidingscomité in het leven geroepen om dit proces met een constructieve en tegelijk kritische blik mee op te volgen. Het comité bestond uit leden met verschillende achtergronden die allemaal vertrouwd zijn met de problematiek. De diversiteit aan standpunten heeft het rapport verrijkt. De gedeelde wil om verbetering te brengen in de situatie van zelfstandigen in moeilijkheden bleek sterker dan de wens om nuances aan te brengen in voorstel x of y.

De voorstellen zijn gegroepeerd in drie hoofdthema's of 'werven': 1) politieke en economische ondersteuning, 2) financiële en administratieve ondersteuning en 3) bewustmaken, informeren en begeleiden van de zelfstandige in moeilijkheden. Sommige zijn hoofdzakelijk gericht op het verbeteren van bestaande maatregelen, terwijl andere betrekking hebben op nieuw uit te voeren maatregelen. De aanbevelingen betreffen alle beleidsniveaus in België.

Ze werden voorgesteld en besproken tijdens een rondetafel op 25 mei 2022. Deze bijeenkomst bood een bredere groep betrokkenen de gelegenheid om hun standpunt naar voren te brengen. In dit eindverslag zijn ook de voornaamste reacties en suggesties verwerkt die tijdens de gesprekken naar voren zijn gebracht.

De Koning Boudewijnstichting dankt de professoren Johan Lambrecht en Didier Van Caillie, en alle leden van het begeleidingscomité van harte voor hun inzet in dit denkproces.

We hopen dat het verslag zal inspireren tot concrete beleidsinitiatieven. ■

Koning Boudewijnstichting
Juni 2022

Samenvatting

In 2012 werden op verzoek van de Koning Boudewijnstichting zeven beleidsgerichte aanbevelingen geformuleerd om zelfstandigen in moeilijkheden te ondersteunen. Verschillende daarvan zijn inmiddels omgezet in beleidsbeslissingen, zoals de wijziging van de termijn voor de betaling van de socialezekerheidsbijdragen, de aanpassing van de vrijstellingsprocedure voor de socialezekerheidsbijdragen voor zelfstandigen en het overbruggingsrecht.

Sinds de publicatie van deze aanbevelingen in 2012 zijn het leven en de sociaaleconomische omgeving waarin zelfstandigen werken ingrijpend veranderd en ook ontwricht. Ze worden nu gekenmerkt door een constante en hoge mate van ambiguïteit, volatiliteit en onzekerheid. Tegelijk blijven de specifieke kenmerken van zelfstandigen in moeilijkheden meer dan ooit dezelfde: de ontkenning of de weigering om de situatie te aanvaarden, het toegenomen gevoel van eenzaamheid en de behoefte aan steun, professioneel en ook mentaal. Dat alles heeft zelfs aan kracht gewonnen in de nasleep van een gezondheids-crisis die niet alleen dramatische gevolgen heeft voor hun dagelijks leven, maar die ook een grote impact heeft op de context en beroepspraktijk van alle traditionele begeleiders van deze groep van zelfstandigen.

Een blik op de evolutie van het aantal zelfstandigen in moeilijkheden tijdens de jongste jaren, de vraag hoe we de zeer uiteenlopende oorzaken van het fenomeen beter kunnen vatten en de kwestie van de impact van hevige en bruuske conjuncturele gebeurtenissen op het leven van deze zelfstandigen hebben ons ertoe gebracht een reeks nieuwe aanbevelingen te formuleren. Die richten zich tot alle politieke, economische en maatschappelijke actoren. De aanbevelingen hebben we uitgezet op drie assen:

- > Een as die gericht is op de politieke en economische ondersteuning van zelfstandigen in moeilijkheden en die als doel heeft hun concurrentiepositie in geval van een bruuske crisis te consolideren, door de veerkracht van onze overheidsinstanties te versterken.
- > Een as die gericht is op financiële en administratieve ondersteuning van zelfstandigen in moeilijkheden, in overeenstemming met de acties die al zijn ondernomen naar aanleiding van onze aanbevelingen van 2012. Deze aanbevelingen zijn erop gericht de cashflow van zelfstandigen in moeilijkheden te ondersteunen en de administratieve procedures te vereenvoudigen.
- > Een derde as beoogt een betere voorlichting, bewustmaking en begeleiding van zowel de zelfstandigen in moeilijkheden als de professionals op het gebied van cijfers of maatschappelijk werk die hen begeleiden. Dat wordt vertaald in aanbevelingen die de nadruk leggen op de preventie van de latente omstandigheden die een mogelijke spiraal richting falen versnellen. ■

Inleiding

In 2002 werd armoede bij zelfstandige ondernemers in België – wellicht voor het eerst – wetenschappelijk onderzocht. Uit dat onderzoek bleek dat 15 procent van de zelfstandige ondernemers in hoofdberoep in armoede leefde.¹ Dat zijn zelfstandigen die al minstens zeven jaar inkomen uit hun zelfstandige hoofdactiviteit halen en van wie dat inkomen zich al minstens zes jaar onder de officiële armoedegrens bevindt. Later onderzoek bevestigde dat percentage.² Volgens de EU-SILC 2020 gegevens (inkomen van 2019) bedraagt het aantal huishoudens met een zelfstandige in hoofdberoep onder de armoedegrens (minder dan 60 procent van het mediaaninkomen) 12,2 procent (tegenover 3,2 procent van de huishoudens met inkomen als werknemer). Ook in andere landen lopen zelfstandige ondernemers een ernstig armoederisico. Zo stelde men in Nederland vast dat de kans om onder de armoedegrens te vallen viermaal zo hoog is voor zelfstandigen als voor werknemers. In het Verenigd Koninkrijk hebben zelfstandigen meer dan drie keer meer kans om in het laagste deciel van de inkomensverdeling terecht te komen.

Onderzoek toont verder aan dat armoede bij zelfstandige ondernemers iets apart is vanwege de eigenheid van het zelfstandig ondernemerschap, het isolement waarin zelfstandige ondernemers in armoede leven, het feit dat het niet om ‘klassieke’ armoede gaat (geen generatie- of kansarmoede) en de lastige en laattijdige begeleiding van zelfstandige ondernemers in moeilijkheden. Zelfstandige ondernemers kloppen vaak te laat aan voor begeleiding en ondersteuning. Ze zijn nu eenmaal “zelfstandig” en willen zich zo lang mogelijk zelf beredderen. Die psyche van de ondernemer verklaart ook waarom ze niet snel geneigd zijn om hun noodlijdende zaak tijdig stop te zetten. Ze blijven maar koppig doordoen in de hoop het tij nog te kunnen keren. Ze aanzien stopzetting als falen en zijn *too proud to fail*. Door hun zieltogende bedrijf voort te zetten, maken zelfstandige ondernemers echter de put nog groter en komen ze van de regen in de drop. Soms is er schaamte om hulp in te roepen, want ze vinden dat dit blijk geeft van mislukking. Organisaties voelen zich niet altijd bij machte om de zelfstandige ondernemers te helpen. Maatschappelijk werkers zijn bijvoorbeeld weinig vertrouwd met de leef-, denk- en ervaringswereld van de zelfstandige. Ook de specifieke wetgeving voor de zelfstandige (bijvoorbeeld over het sociaal statuut) is voor hen vaak een gesloten boek. Bovendien is armoede bij zelfstandige ondernemers een meervoudig probleem (financieel, psychisch, fysiek en relationeel). Ook de oorzaken van armoede bij zelfstandige ondernemers zijn divers: economisch, een gevolg van een overheidsoptreden, tegenslagen, persoonsgebonden zaken en misbruik door derden.

In 2012 werden in opdracht van de Koning Boudewijnstichting zeven beleidsaanbevelingen geformuleerd om ondernemers in moeilijkheden te ondersteunen. Verschillende daarvan zijn intussen vertaald in beleidsdaden, zoals de wijziging van het tijdstip van de betaling van sociale bijdragen, de aanpassing van de procedure voor vrijstelling van sociale bijdragen voor zelfstandigen en het overbruggingsrecht.

Sinds de publicatie van 2012 is het sociaal-economische leven grondig gewijzigd en zelfs door mekaar geschud. Begin 2020 werden we geconfronteerd met een pandemie. In maart 2020 nam de Nationale Veiligheidsraad voor de eerste maal verregaande maatregelen om het coronavirus te bestrijden. Uit diverse enquêtes van de Economic Risk Management Group (ERMG) bij Belgische ondernemingen bleek dat vooral zelfstandigen en de kleinste bedrijven de grootste schade ondervonden van de coronacrisis. Zij gaven een grotere impact aan dan grotere ondernemingen. Ook het risico op een faillissement vanwege liqui-

1 Lambrecht, J. en Beens, E. (2003). *Zelfstandigen in nood. Ook zij kennen armoede*. Tielt, Uitgeverij Lannoo.
2 Lambrecht, J. en Broekaert, W. (2011). *Armoede bij zelfstandigen. Een kwantitatief en kwalitatief beeld*. Onderzoek in opdracht van UNIZO.

diteitsproblemen lag bij hen beduidend hoger. In de crisisperiode van 1 april 2020 tot 31 maart 2021 was de coronasituatie veel risicovoller voor kleine bedrijven dan voor grote.³ De omzetverschillen tussen kleine ondernemingen onderling waren gedurende de COVID-19-crisis veel groter dan gewoonlijk. Volgens een enquête van UNIZO leed in maart 2022 nog altijd drie op tien van de zelfstandigen inkomensverlies.

We stellen vast dat de huidige steun voor zelfstandigen in moeilijkheden nog vaak 'in hokjes' gebeurt. Professionals op het gebied van de ondersteuning van ondernemers in moeilijkheden – het ondernemingsluik, het sociaal-maatschappelijk gegeven en het psychologische aspect – hebben maar een zeer gedeeltelijke en beperkte kennis van het aanbod van de andere actoren in het systeem.

Ook worden zelfstandigen in moeilijkheden zelden of nooit bewust gemaakt van het bestaan van latente succesvoorwaarden, zoals de capaciteit om te delegeren, om een beroep te doen op hulp, om een evenwicht te bewaren tussen werk en privéleven, om het eigen werk te valoriseren. Als aan die voorwaarden niet wordt voldaan, dreigt er een spiraal van moeilijkheden. Het gevolg is dat veel zelfstandigen in moeilijkheden er vaak lang over doen om zich van hun situatie bewust te worden en die ook te aanvaarden. In zo'n periode ontkennen zij het bestaan zelf van deze moeilijkheden.

Een (nog lopende⁴) enquête, die rechtstreeks wordt uitgevoerd bij zelfstandigen in moeilijkheden na de COVID-crisis, bracht al drie belangrijke conjuncturele feiten aan het licht:

1. De zelfstandige in moeilijkheden voelt zich meer dan ooit geïsoleerd en maakt zich zorgen over de heersende onzekerheid. Hoewel privé- en beroepsleven in het dagelijks leven nauw met elkaar verbonden blijven, blijkt ook dat de familiekring minder dan vroeger bij de besluitvorming betrokken is.
2. De band tussen de zelfstandigen in moeilijkheden en hun raadgevers (professionele accountants of maatschappelijk werkers) is verzwakt. Dat komt door het verlies van sociale banden als gevolg van de lockdown en telewerk. De zelfstandige in moeilijkheden heeft dan ook een grote behoefte om die sociale banden weer aan te halen en snakt naar wederzijds begrip, zowel met raadgevers als met andere zelfstandigen die met dezelfde moeilijkheden kampen of die ter zake bewezen ervaring hebben.
3. Ten slotte hebben zelfstandigen in moeilijkheden meer dan ooit het paradoxale gevoel dat zij enerzijds in de informatie verdrinken en dat ze anderzijds maar moeilijk de praktische en concrete informatie vinden die ze op een bepaald moment nodig hebben.

Recent heeft het conflict in Oekraïne, dat Europa sinds half februari 2022 op zijn grondvesten doet daveren, eens te meer duidelijk gemaakt hoe moeilijk het is voor de overheid (in de brede zin van het woord) om op dergelijke gebeurtenissen te anticiperen, en vooral om snel doeltreffende maatregelen te nemen. Die maatregelen kunnen de gevolgen van een dergelijke plotse en brutale gebeurtenis voor de economische, financiële en morele gezondheid van zelfstandigen in moeilijkheden, die na de covid-crisis pas een nieuwe adem hadden gevonden, zo snel mogelijk worden gemilderd.

3 Dhyne, E. en Duprez, C. (september 2021). *Belgian firms and the COVID-19 crisis*. NBB Economic Review, pp. 68-89.

4 De enquête wordt uitgevoerd door het Centre d'Etude de la Performance des Entreprises de Uliège en kreeg al feedback van veertig zelfstandigen in moeilijkheden (op 28 maart 2022).

De blik achterom op de evolutie van het aantal zelfstandigen in moeilijkheden en het inzicht in de zeer diverse oorsprong van het fenomeen en in de impact van plotse en hevige conjuncturele gebeurtenissen op hun leven, hebben ons ertoe gebracht om een reeks nieuwe aanbevelingen te formuleren. We hebben die op drie assen uitgezet:

- > Eén as focust op de politiek-economische ondersteuning van zelfstandigen in moeilijkheden. Doel is hun concurrentiepositie in geval van een bruuske crisis te consolideren, met name door de veerkracht van onze overheden te versterken.
- > De tweede as richt zich op de financiële en administratieve ondersteuning van zelfstandigen in moeilijkheden, in overeenstemming met de acties die reeds zijn ondernomen naar aanleiding van onze aanbevelingen uit 2012. Die zijn erop gericht de cashflow van zelfstandigen in moeilijkheden te verlichten en administratieve procedures te vereenvoudigen.
- > De derde as focust op een betere voorlichting, bewustmaking en begeleiding van zowel zelfstandigen in moeilijkheden als van de professionals die hen begeleiden op zakelijk-financieel vlak en de maatschappelijk werkers. Deze as leidt tot aanbevelingen die de nadruk leggen op de preventie van latente omstandigheden die een mogelijke spiraal van mislukking kunnen aanzwengelen.

Wij hebben zo concreet en realistisch mogelijke aanbevelingen willen formuleren, rekening houdend met de huidige budgettaire context van ons land en zijn gefedereerde entiteiten. Elk van de aanbevelingen brengt kosten met zich mee voor de opstart en de operationele follow-up. Het bedrag dat daarvoor nodig is blijft binnen de perken, als we kijken naar het aantal personen dat voor de uitvoering van de betrokken aanbeveling wordt ingezet. Elke aanbeveling heeft ook effecten op de middellange en lange termijn, die zonder twijfel extra kosten met zich meebrengen (vrijstelling van belastingen enzovoort), maar ook inkomsten door opportuniteiten die worden gespreid in de tijd; die zijn nagenoeg onmogelijk in te schatten bij gebrek aan gedetailleerde econometrische simulaties. Bij het uitwerken van onze aanbevelingen hebben wij er evenwel over gewaakt om een evenwicht te bewaren tussen de verwachte kosten en de verhoopte baten op middellange en lange termijn. We hielden daarbij voor ogen dat deze kosten en baten hoofdzakelijk zullen afhangen van het welslagen van de maatregelen die op basis van onze aanbevelingen ten uitvoer worden gelegd.

Prof. dr. Johan Lambrecht en
prof. dr. Didier Van Caillie⁵
Brussel-Luik, lente 2022

5 Het onderzoek kreeg de waardevolle steun van Juliette Lonhienne, onderzoekster aan de ULiège.

1. POLITIEKE EN ECONOMISCHE ONDERSTEUNING VAN DE ZELFSTANDIGE IN MOEILIJKHEDEN

1.1 Opzetten van een transversale publieke structuur voor anticipatie en actie

CONTEXT

In het licht van de gebeurtenissen van de afgelopen weken (het plotselinge uitbreken van een gewapend conflict in Oekraïne, de onmiddellijke stijging van de energie- en grondstoffenprijzen die daarvan het gevolg was, de grote en a priori langdurige flessenhalzen in tal van industriële logistieke ketens enzovoort) stellen wij vast, net als in de eerste weken van de COVID-pandemie, dat onze overheden veel tijd nodig hebben om de onmiddellijke impact van dergelijke gebeurtenissen op het dagelijks leven van zelfstandigen, meer bepaald van zij die in moeilijkheden verkeren, goed in te schatten en de nodige ad hoc-steunmaatregelen te nemen.

Tegelijk heeft de gezondheidscrisis die we recent hebben doorgemaakt, met name de periode rond de invoering van volstrekt onuitgegeven lockdownmaatregelen, het krachtige reactievermogen voor het voetlicht gebracht van een groot aantal actoren in het traditionele sociaaleconomische milieu van zelfstandigen, ook al werden zijzelf door deze lockdownmaatregelen hard getroffen in hun vertrouwde manier van werken.

Ondanks dat reactievermogen hadden vele zelfstandigen die al in moeilijkheden verkeerden, of die voor het eerst reële moeilijkheden ervaren, toch ook het gevoel dat ze wat over het hoofd werden gezien. Soms liepen ze verloren in de massa – vaak technische en administratieve – informatie en in de initiatieven die met korte tussenpozen op de verschillende beleidsniveaus werden genomen.

Het versterken van de veerkracht van overheidsinstanties houdt volgens ons nu in dat er snel een leerfase komt van de lessen die uit deze bijzondere periode worden getrokken (goede praktijken, het mogelijk delen van middelen en reactieprotocollen enzovoort). Die fase moet snel worden gevolgd door een fase waarin de toekomstige reactiecapaciteit bij nieuwe crises wordt versterkt, en wel door munt te slaan uit de geïdentificeerde goede praktijken op het vlak van eenvoudige en concrete communicatie, coördinatie en vormen van synergie tussen actoren, op alle beleidsniveaus en met strikte inachtneming van ieders opdrachten. Bijzondere aandacht zal gaan naar de praktische gevolgen van de geldende wetgeving inzake de GDPR (Algemene Verordening Gegevensbescherming, ook wel AGV genoemd) waar het gaat om het snel en doeltreffend verlenen van bijstand in geval van een bruuske crisis.

Een analyse van de veerkracht van het huidige besluitvormingssysteem bij de diverse overheden laat zien dat het ontbreken van een transversale structuur, hoe beperkt ook, een van de belangrijkste oorzaken is van deze situatie. Zo'n structuur moet in staat zijn om lessen te trekken uit het antwoord van de regeringen op recente crises en om het bestaande juridisch en wetgevend kader aan te passen, om zo sneller en doeltreffender te anticiperen op de gevolgen van gebeurtenissen die zich plotseling voordoen. Ze moet aan de verschillende beleidsniveaus, rekening houdend met hun respectieve bevoegdheden, de nodige snelle en gerichte maatregelen voorstellen om de cashflow van zelfstandigen in moeilijkheden onmiddellijk te ondersteunen en hun concurrentievermogen tijdig te versterken.

BELEIDSVORSTEL

Om de veerkracht van de overheden te versterken, meer bepaald hun vermogen om te anticiperen en te reageren op de impact van een onverwachte en bruuske conjuncturele gebeurtenis op het dagelijkse leven van zelfstandigen (ongeacht of zij in moeilijkheden verkeren of dreigen te verkeren), bevelen wij de oprichting aan van een beperkte, maar wel permanente structuur (een 'Task Force' van maximum tien personen) met een dubbele opdracht:

- Lessen trekken uit de reactie van de diverse overheden op recente hevige crises (Covid, het conflict in Oekraïne) en voortdurend de geschatte impact meten van onverwachte en bruuske gebeurtenissen op het dagelijkse leven van zelfstandigen, of zij nu al dan niet in een precaire situatie leven. Dat kan gebeuren door de nadruk te leggen op hun vermogen om hun cashflow op peil te houden, hun concurrentievermogen te behouden en hun geestelijk welzijn te consolideren.
- Aan de diverse overheidsniveaus, rekening houdend met hun respectieve bevoegdheden, snel gecoördineerde en doelgerichte maatregelen voorstellen om de impact van deze gevolgen op zeer korte termijn aanzienlijk te verzachten.

Idealiter bestaat deze Task Force uit een team van economen van (of mensen gedetacheerd bij) de federale overheidsdiensten die bezig zijn met economie, fiscaliteit, zelfstandigen en sociale zaken. Wat de capaciteiten inzake statistische analyse en databanken betreft, kan de Task Force worden ondergebracht bij en ondersteund worden door de Nationale Bank van België en het Planbureau.

2. FINANCIËLE EN ADMINISTRATIEVE ONDERSTEUNING

2.1 Overbruggingskrediet met overheidswaarborg bij ernstige crises

CONTEXT

Bij ernstige crises, zoals een zware economische recessie of een diepe malaise in een sector, kampen kmo's al zeer snel met serieuze liquiditeits- of cashproblemen (onvoldoende geld op de rekening). Een kmo is immers geen grote onderneming in het klein.⁶ In grote ondernemingen zijn de groeischommelingen kleiner, waardoor hun financiën veeleer een situatie in evenwicht beschrijven. Kleine bedrijven bevinden zich zelden in een evenwichtstoestand. Zware crises maken duidelijk dat er bij kmo's een hemelsbreed verschil kan bestaan tussen het boekhoudkundige plaatje (de boekhoudkundige cashflow) en de werkelijke financiële toestand zoals die uit de bankrekening blijkt (cashin minus cashout). Bovendien kunnen kmo's met cashproblemen hun leveranciers, die zelf kmo kunnen zijn, in acute financiële ademnood brengen. In niet-coronatijden bestaat er niet echt financiële overheidssteun voor kmo's die door een crisis in ernstige liquiditeitsnood verkeren.

BELEIDSVOORSTEL

Om de cashnoden van kmo's tijdens crises te lenigen, pleiten wij voor overbruggingskredieten met staatswaarborg op regionaal niveau. Het overbruggingskrediet dat banken verstrekken, heeft een looptijd van minstens drie en maximum zeven jaar (vergelijkbaar met een investeringskrediet). Tijdens het eerste jaar van het krediet dient er geen kapitaal te worden terugbetaald (een respijtpriode of *grace period* van één jaar). Opdat de banken over de brug zouden komen met dergelijke kredieten dekt een automatische staatswaarborg minstens 85 procent van het geleende bedrag. Het overbruggingskrediet kan pas worden verleend na goedkeuring door de bank van een zeer degelijk ondernemingsplan, met daarbij ook een financieel plan. Het krediet moet dus bestemd zijn voor levensvatbare bedrijven. Binnen de twee weken na de indiening van het degelijk ondernemingsplan moet de bank uitspraak doen over het al dan niet toekennen van het overbruggingskrediet, opdat de ondernemer niet te lang in het ongewisse zou blijven en snel zou kunnen schakelen. In geval van goedkeuring van het ondernemingsplan moeten de gelden in een tijdspanne van twee weken na die goedkeuring aan de onderneming worden overgemaakt, zodat de heel acute liquiditeitsnoden kunnen worden gelenigd. Daarnaast dient de ontlener zich gedurende twee jaar individueel te laten begeleiden (inzake strategie, financiën, management...) door een organisatie die ervaring heeft met de begeleiding van zelfstandige ondernemers in moeilijkheden of door een raad van advies met onafhankelijken.

6 Welsh, J. A. en White, J. F. (1981). *A small business is not a little big business*. Harvard Business Review, July-August, pp. 18-32.

2.2 Geen formele aanvraag meer van kwijtschelding van schulden bij faillissement en automatische schrapping van de gefailleerde op de zwarte lijst bij kwijtschelding

CONTEXT

Ex-ondernemers wijzen op de ‘onduidelijkheid of al hun schulden nu weg zijn’. Dat is een hardnekkig probleem na een faillissement. Herstarten na zo’n faillissement brengt evenzeer problemen met zich mee, met op de eerste plaats het stigma van het faillissement, meer bepaald het feit dat een faling uit het verleden publiek zichtbaar blijft.⁷ Ook de onduidelijkheid over de schulden uit het verleden is een struikelblok bij de herstart als zelfstandige.

BELEIDSVOORSTEL

Om kwijtschelding van schulden te verkrijgen, moet de gefailleerde nu een formele aanvraag (via een formulier) indienen in regsol (Centraal Register Solvabiliteit). Er wordt aanbevolen om die formele aanvraag door de gefailleerde-natuurlijk persoon te schrappen en om de rechtbank een uitspraak te laten doen over kwijtschelding van schulden. Bij kwijtschelding moeten de kredietverschaffer en officiële instanties (bijvoorbeeld de Nationale Bank van België) elke verwijzing naar het ‘faillissement’ schrappen. Doordat de schuld niet meer bestaat, mag de gefailleerde niet langer op een zwarte lijst staan. Ten slotte moet de wetgeving worden nageleefd. Zo mag er geen beslag worden gelegd op het inkomen van de gefailleerde zolang er geen uitspraak is over de kwijtschelding van de schulden.

2.3 Financiële overheidssteun voor tewerkstelling van psychologen bij organisaties die zelfstandige ondernemers in moeilijkheden begeleiden

CONTEXT

Zelfstandigen met zware moeilijkheden hebben niet enkel financiële problemen. Zij hebben nood aan een echte holistische begeleiding (financieel, qua management, sociaal en mentaal). Vaak gaat hun benarde financiële situatie gepaard met psychische problemen. Het is dan ook van essentieel belang dat op het vlak van de psychologische en mentale ondersteuning de competenties worden versterkt van alle ondersteunings- en begeleidingsstructuren voor zelfstandigen, vooral wanneer zij in moeilijkheden verkeren.

BELEIDSVOORSTEL

Het is wenselijk dat organisaties die zelfstandigen in moeilijkheden begeleiden psychologen kunnen aanwerven, als vaste medewerkers. De gewestelijke overheden zouden daarvoor in extra financiële ruimte moeten voorzien bij hun financiële ondersteuning van die organisaties. Die psychologen fungeren als oplossingspecialist in het naaf-en-spaakmodel. De naaf wordt gevormd door de (ex-)zelfstandige ondernemer en zijn/haar vertrouwenspersoon in de organisatie. Deze laatste is de cliëntenspecialist die op basis van de gedetecteerde en ontwikkelde noden van de (ex-)zelfstandige ondernemer spaken trekt naar de interne en/of externe oplossingspecialisten. Tot die interne oplossingspecialisten zouden ook psychologen moeten behoren.

⁷ Lambrecht, J. en Broekaert, W. (2016). *Het lot van de ondernemer na faling*. Brussel, Dyzo.

2.4 Verbeteringen sociaal statuut zelfstandige

2.4.1 BEHOUD VAN PENSIOENRECHTEN IN GEVAL VAN VRIJSTELLING VAN SOCIALE BIJDAGEN, OOK VRIJSTELLING VOOR ZELFSTANDIGEN IN BIJBEROEP

CONTEXT

Tijdens bepaalde kwartalen kunnen zelfstandigen worden vrijgesteld van het betalen van sociale bijdragen. In sommige gevallen wordt een vrijgesteld kwartaal voor de pensioenberekening gelijkgesteld met een tijdvak van beroepsactiviteit. Die periodes worden dan mee in aanmerking genomen voor de pensioenberekening. Dat is zo bij de toekenning van een vrijstelling in geval van ziekte of invaliditeit of in het kader van mantelzorg. Een dergelijke gelijkstelling is er echter niet wanneer de vrijstelling van betaling van sociale bijdragen wordt toegekend wegens moeilijke economische of financiële omstandigheden, of in het kader van het overbruggingsrecht. In die twee gevallen komen de vrijgestelde kwartalen niet in aanmerking voor de opbouw van pensioenrechten. Het ontbreken van die pensioenrechten kan zelfstandigen ervan doen afzien om een beroep te doen op die ondersteuningsmaatregelen. Het kan tevens een drempel vormen voor de stap naar het zelfstandig ondernemerschap.

Ook zelfstandigen in bijberoep betalen sociale bijdragen, waaruit zij geen enkel sociaal recht puren. Zij kunnen niet genieten van een vrijstelling van betaling van sociale bijdragen. Nochtans kunnen ook zij tijdelijk worden geconfronteerd met moeilijke financiële omstandigheden, waardoor zij niet in staat zijn hun socialezekerheidsbijdragen als zelfstandige te betalen.

BELEIDSVORSTEL

Er wordt voorgesteld om te voorzien in maximum 8 kwartalen gelijkstelling voor de opbouw van pensioenrechten voor kwartalen waarin zelfstandigen een beroep doen op het overbruggingsrecht of waarvoor ze een bijdragevrijstelling hebben gekregen wegens hun tijdelijk moeilijke economische of financiële situatie.⁸ Het maximum van 8 kwartalen vloeit voort uit het feit dat slechts een zeer klein aantal zelfstandigen dat met pensioen gaat meer dan 8 kwartalen vrijstelling van sociale bijdragen ontving.

Zelfstandigen in bijberoep mogen niet langer worden uitgesloten van vrijstelling of vermindering van sociale bijdragen.

8 Zie ook Algemeen Beheerscomité (23 mei 2019). *Opbouw van pensioenrechten in geval van overbruggingsrecht en vrijstelling van bijdragen*.

2.4.2 HERVORMING VAN HET OVERBRUGGINGSRECHT⁹

Vereenvoudiging van het systeem van overbruggingsrecht

CONTEXT

Het overbruggingsrecht wordt gekenmerkt door een complex geheel van toegangs- en toekenningsregels. Aan de hand van vier pijlers wordt op een beperkende wijze bepaald in welke situaties van (tijdelijke) stopzetting zelfstandigen er een beroep op kunnen doen:

- > pijler 1: stopzettingen door een faillissement;
- > pijler 2: stopzettingen door een collectieve schuldenregeling;
- > pijler 3: onderbrekingen of definitieve stopzettingen die noodgedwongen plaatsvinden als gevolg van een natuurramp, brand, beschadiging of allergie, of van een beslissing van een derde economische actor, of van een gebeurtenis met economische impact;
- > pijler 4: officiële stopzettingen door economische moeilijkheden.

BELEIDSVOORSTEL

Er wordt voorgesteld dat alle zelfstandigen die hun beroepsactiviteit noodgedwongen (tijdelijk) stopzetten in aanmerking komen voor het overbruggingsrecht, ongeacht de oorzaak van die gedwongen stopzetting.

Aanpassing van de termijn van het overbruggingsrecht indien de ex-zelfstandige werkt

CONTEXT

Zodra de zelfstandige nog maar een halve dag werkt, verliest hij/zij het overbruggingsrecht voor de volledige daaropvolgende maand. Dat belemmert de intrede op de arbeidsmarkt.

BELEIDSVOORSTEL

Er wordt voorgesteld om het overbruggingsrecht uitsluitend te schrappen voor het aantal dagen dat de ex-zelfstandige effectief werkt. Er kan daarvoor rekening worden gehouden met de arbeidsintensiteit. Stel dat het overbruggingsrecht in een maand 1000 euro bedraagt en dat de ex-zelfstandige in een maand 15 dagen onder een arbeidscontract met een halftijdse functie heeft gewerkt. Het overbruggingsrecht wordt dan verminderd met 250 euro: 1000 euro x 50 procent x 50 procent.

Als de ex-zelfstandige herstart als zelfstandige, wordt een cumulatie van inkomen uit de nieuwe zelfstandige activiteit en het overbruggingsrecht voorgesteld. Het overbruggingsrecht kan dan behouden blijven gedurende de helft van de duur van de onderbreking van de zelfstandige activiteit.

⁹ De voorstellen tot hervorming van het overbruggingsrecht zijn gebaseerd op de evaluatie van het klassieke overbruggingsrecht door het Algemeen Beheerscomité in maart 2022.

Cumulatie van het overbruggingsrecht met een vervangingsinkomen

CONTEXT

Een overbruggingsrecht wordt niet toegekend als de zelfstandige recht heeft op een ander vervangingsinkomen. De zelfstandige die gedurende een maand een vervangingsinkomen ontvangt, kan voor diezelfde maand geen overbruggingsrecht krijgen, ongeacht de duur of het bedrag van het andere vervangingsinkomen. Daardoor komt het voor dat de zelfstandige terugvalt op een vervangingsinkomen dat lager ligt dan het overbruggingsrecht.

BELEIDSVOORSTEL

Er wordt voorgesteld om het overbruggingsrecht te laten combineren met een ander vervangingsinkomen (als aanvulling op dat vervangingsinkomen), en wel in de volgende situaties:

- > het overbruggingsrecht wordt toegekend voor die dagen die nog niet door een ander vervangingsinkomen worden gedekt;
- > het bedrag van het vervangingsinkomen wordt aangevuld met het overbruggingsrecht tot op het niveau van de overbruggingsuitkering.

Afschaffing van het verplichte RVA-attest

CONTEXT

Een vijfde van de weigeringen van de toekenning van het overbruggingsrecht gebeurt om administratieve redenen. Zo moet een zelfstandige die het overbruggingsrecht wenst te ontvangen aan zijn/haar sociaalverzekeringsfonds een RVA-attest voorleggen. Uit dat attest moet blijken dat de zelfstandige niet tot de werkloosheidsverzekering wordt toegelaten. De verplichte voorlegging van dat RVA-attest is administratief heel omslachtig.

BELEIDSVOORSTEL

Er wordt voorgesteld om de verplichte voorlegging van een RVA-attest af te schaffen.

Structurele verankering van het crisisoeverbruggingsrecht

CONTEXT

De coronacrisis en de overstromingen hebben geleid tot een uitbreiding van het overbruggingsrecht met een crisisregeling. Een dergelijke uitbreiding had een ad hoc-karakter.

BELEIDSVOORSTEL

Met het oog op rechtszekerheid wordt voorgesteld om het crisisoeverbruggingsrecht structureel te verankeren in de wet. Op die manier kan de regeling in noodsituaties snel worden geactiveerd. Er mag dan niet worden gesteld dat de zelfstandige zijn/haar activiteit moet onderbreken.

3. BEWUSTMAKEN, INFORMEREN EN BEGELEIDEN VAN DE ZELFSTANDIGE IN MOEILIJKHEDEN

3.1 Oprichting van een gecentraliseerd digitaal kruispunt om zelfstandigen in moeilijkheden snel en anoniem door te verwijzen naar de verschillende actoren tot wie zij zich kunnen wenden

CONTEXT

In overeenstemming met wat we in de inleiding van dit rapport stelden, lijkt het ons van essentieel belang dat de permanente toegang tot alle informatie die invloed kan hebben op het ondernemings-, persoonlijke, gezins- en psychologische leven van de zelfstandige in moeilijkheden, zowel voor hemzelf als voor alle ondersteunende professionals, wordt vereenvoudigd en op één plaats wordt geconcentreerd.

Een van de grootste problemen van zelfstandigen die het gevoel hebben dat zij dreigen te falen, is hun onbekendheid met de veelheid aan financiële, maar ook sociale en psychologische hulp en steun die hun ter beschikking staat. Wanneer de eerste moeilijkheden zich aftekenen, weten zelfstandigen in moeilijkheden niet tot wie zij zich kunnen wenden en voelen ze zich alleen en hulpeloos, ook al zijn de structuren, mechanismen en instrumenten die inspelen op hun behoeften er wel degelijk, met elk hun eigen deskundigheid: professionals op het gebied van het zakelijk-financiële, begeleiding van ondernemers, sociale en psychologische ondersteuning.

Deze moeizame toegang tot informatie – die overigens almaar toeneemt en zeer vaak geschreven is in een weinig uitnodigende, uiterst administratieve taal – in combinatie met de ontkenning of de trots van ondernemers die het moeilijk vinden om hulp te vragen, beperkt de doeltreffendheid van de bestaande structuren en mechanismen. Om te vermijden dat de zelfstandige die op zoek is naar informatie verdrinkt in een zee van technische en disparate informatie, wordt deze informatie voor hem toegankelijk gemaakt naargelang van de concrete en praktische vragen die hij heeft. Die houden over het algemeen verband met zijn eigen leven en/of dat van zijn activiteit (opstart, consolidatie, groei, maar ook tijdelijke of permanente moeilijkheden die leiden tot precaire situaties). Bij de administratieve en technische informatie hoort daarom een concrete presentatie waarin op een eenvoudige manier wordt uitgelegd wat de zelfstandige in de praktijk kan/moet doen, afhankelijk van zijn/haar eigen persoonlijke situatie.

BELEIDSVORSTEL

Wij bevelen aan om op federaal niveau een 'kruispunt' op te richten, in de vorm van een webplatform. Dat centraliseert alle informatie over de diverse maatregelen, formaliteiten en steunstructuren voor de zelfstandige in moeilijkheden in een holistische logica (begeleiding voor ondernemers + financiële + psychologische + sociale steun). De structuur wordt bepaald door de grote thema's (op zijn minst administratieve verplichtingen, financiële steun, psychologische en sociale steun, loopbaan...). Het platform geeft concrete voorbeelden en blijft permanent up-to-date:

- > Dit platform is volledig gedigitaliseerd en makkelijk toegankelijk. Het bevat algemene en contactinformatie over alle actoren en initiatieven die betrekking hebben op zelfstandigen: economisch, sociaal, gezins- en huisvestingshulp, geestelijke gezondheidszorg, beroepsfederaties en -ordes..., ongeacht of ze nu federaal, regionaal of lokaal zijn.
- > Het platform is anoniem toegankelijk om de mogelijke effecten op de gevoelens van trots of angst die sommige ondernemers kunnen ervaren te verminderen.
- > Deze dienst staat open voor zelfstandigen en beoefenaars van vrije beroepen.
- > Van dit platform maakt in het ideale geval ook een anonieme en eenvoudige tool voor zelfdiagnose deel uit, die beperkt blijft tot een twintigtal vragen en steunt op artificiële intelligentie (een eenvoudige chatbot volstaat). De tool maakt het enerzijds mogelijk om op basis van de antwoorden van de zelfstandige een gestandaardiseerde diagnose van zijn moeilijkheden op te sturen en anderzijds om de zelfstandige door te verwijzen naar relevante contactpersonen, rekening houdend met de aard van de geïdentificeerde moeilijkheden.

3.2 Een gecentraliseerd en meertalig gratis nummer waar de zelfstandige in moeilijkheden snel en anoniem naar een referentieactor kan worden doorverwezen

CONTEXT

Paradoxaal genoeg weten zelfstandigen soms niet goed hoe ze moeten vaststellen dat ze in moeilijkheden verkeren, wat hun fundamentele problemen zijn (persoonlijk? financieel? familie?) en welke hulp ze nodig hebben.

Dat komt omdat ze er met hun neus op zitten of in een ontkenningfase verkeren. In dat geval is een persoonlijk gesprek onontbeerlijk met een professional op het gebied van de begeleiding van zelfstandigen in moeilijkheden die goed kan doorverwijzen, met name in een 'post-gezondheids crisis'-context die de sociale banden tussen veel zelfstandigen in moeilijkheden en hun raadgevers duidelijk heeft verzwakt. De mogelijkheid om de eigen moeilijkheden en problemen mondeling te bespreken met een gekwalificeerde gesprekspartner die kan doorverwijzen naar de juiste informatie en/of de juiste raadgever, is bijzonder belangrijk voor zelfstandigen die de geschreven taal en de technische en administratieve woordenschat niet perfect beheersen.

BELEIDSVOORSTEL

Naast of onafhankelijk van het hierboven vermelde 'kruispunt' moet een callcenter worden opgezet dat vergelijkbaar is met een gratis nummer en dat zich wijdt aan de begeleiding van zelfstandigen in moeilijkheden, wat ook hun activiteit is:

- > Deze meertalige dienst biedt volledige en gepersonaliseerde begeleiding aan, door een specialist in de begeleiding van zelfstandigen in moeilijkheden.
- > De aangeboden bijstand is transversaal en heeft betrekking op de diverse problemen waarmee zelfstandigen te maken krijgen: economisch, sociaal, familiaal, huisvesting, geestelijke gezondheid enzovoort.
- > Dit nummer staat open voor zelfstandigen en beoefenaars van vrije beroepen en is na een eerste contact ten minste toegankelijk via een afsprakensysteem.

3.3 Versterking van de basisopleiding en permanente vorming inzake de specifieke situatie van een zelfstandige in moeilijkheden, voor alle professionals die werkzaam zijn op het gebied van het zakelijk-financiële en maatschappelijke begeleiding

CONTEXT

Momenteel zijn de mensen die in de frontlinie staan als we het hebben over zelfstandigen in moeilijkheden, maatschappelijk werkers (vaak komen zij te laat) en zakelijk-financieel deskundigen (zij komen vaak te vroeg). Deze professionals zijn echter nauwelijks opgeleid voor de problemen waarmee zelfstandigen te maken krijgen en/of in het goed communiceren met deze mensen, noch in hun basisopleiding, noch in hun permanente vorming.

Tijdens de basisopleiding tot maatschappelijk werker komen zelfstandigen en hun statuut weinig of niet ter sprake. Maatschappelijk werkers van OCMW's zijn bijgevolg onvoldoende vertrouwd met de leef-, denk- en ervaringswereld van zelfstandigen en met hun sociaal statuut. Het is voor hen dan ook geen sinecure om aan zelfstandigen degelijk eerstelijnsadvies te geven.¹⁰ Bovendien stuiten zij soms op gebrekkige externe medewerking. Ook de (toekomstige) beoefenaars van cijferberoepen zouden zich de thematiek van zelfstandigen in moeilijkheden eigen moeten maken. De kans is reëel dat zelfstandigen in moeilijkheden op hen een beroep zullen doen.

Tegelijk hebben maatschappelijk werkers steeds vaker contact met zelfstandigen in moeilijkheden, in zeer diverse contexten en op vaak bijzondere momenten: soms heeft de maatschappelijk werker alleen contact met het privéleven van de zelfstandige (bijstand voor huisvesting, kinderbijslag...), soms heeft de boekhouder

alleen weet van het puur professionele leven van de zelfstandige, en soms wordt het contact slechts onrechtstreeks gelegd via het sociaalverzekeringsfonds (omdat er moeilijkheden of vertragingen zijn bij de betalingen).

Helaas weten maatschappelijk werkers niet altijd even makkelijk welke acties zij moeten voorstellen en welk advies zij kunnen geven, of voelen zij zich zelfs niet voldoende gemachtigd om hulp voor te stellen. Dat komt door een gebrek aan permanente vorming inzake de steunmechanismen en -instrumenten (die overigens mettertijd sterk evolueren) en door de moeilijkheid die zij ervaren om de concrete signalen van bepaalde behoeften te herkennen.

Dezelfde problematiek zien we bij de zakelijk-financiële professionals. Hoewel zij over veel managementkennis beschikken, is het voor hen soms moeilijk om de zelfstandige gepersonaliseerde begeleiding aan te bieden: door advies te geven, door te wijzen op risicofactoren en vooral door oplossingen voor te stellen om de risico's te beperken. De belangrijkste reden voor deze paradoxale vaststelling is dat het uiterst moeilijk is om de boekhoudkundige en administratieve basismechanismen (zoals bijvoorbeeld BTW en RSZ-betalingen) op een voor iedere zelfstandige eenvoudige en begrijpelijke manier over te brengen en uit te leggen, ongeacht de activiteit en het verleden van de zelfstandige.

¹⁰ Lambrecht, J. en Beens, E. (2003). *Zelfstandige ondernemers in nood. Ook zij kennen armoede*. Tielt, Uitgeverij Lannoo; Lambrecht, J. en Broekaert, W. (2011). *Armoede bij zelfstandigen. Een kwantitatief en kwalitatief beeld*. Brussel, UNIZO.

BELEIDSVORSTEL

Daarom bevelen wij aan dat de basisopleiding tot maatschappelijk werker dringend expliciet aandacht besteedt aan de zelfstandigen (hun eigenheid, hun sociaal statuut enzovoort). Ook de basisopleiding van toekomstige beoefenaars van cijferberoepen moet meer aandacht besteden aan zelfstandigen in moeilijkheden.

Wij stellen voor dat de gewestelijke overheden en de bevoegde beroepsorganisaties in hun respectievelijke domeinen op een gecoördineerde wijze een verplichting tot een basis- en permanente vorming opleggen voor professionals die met het zakelijk-financiële bezig zijn (vooral boekhouders en fiscale adviseurs) en voor maatschappelijk werkers. De vorming richt zich op de specifieke kenmerken van de begeleiding van zelfstandigen (vooral zelfstandigen in moeilijkheden).

Het gaat hier meer specifiek over de permanente vorming van mensen die professioneel met cijfers en met maatschappelijk werk bezig zijn. Daarom bevelen wij een opleiding van korte duur aan (bijvoorbeeld één dag op jaarbasis), die wel minstens om het jaar wordt hernomen.

Een laatste aanbeveling, naast de inspanningen op het gebied van de permanente vorming: de professionele en gewestelijke instanties die belast zijn met de opleiding van deze beroepskrachten (OCMW's en de respectievelijke ordes/organisaties) moeten op een veralgemeende wijze platforms¹¹ opzetten en onderhouden voor de uitwisseling en het delen van 'goede praktijken' tussen de actoren op het terrein. Zo kan men snel de thema's en vragen identificeren die een probleem vormen in de realiteit van dat moment (de beroepskrachten worden hierdoor reactiever) en kan men 'de goede praktijken' op het spoor komen die andere actoren op het terrein kunnen inspireren.

11 Op het web en ook niet-digitaal.

3.4 Opzetten en financieren van een gestructureerd mentorsysteem voor de begeleiding van een (toekomstige) zelfstandige door een ervaren zelfstandige

CONTEXT

Uit de (nog te zeldzame) feedback van zelfstandigen in moeilijkheden komt al sinds enkele jaren naar voren dat velen van hen zich alleen voelen en niet gemakkelijk mensen vinden om met hen op gelijke voet over hun moeilijkheden te praten en hun ervaringen te delen (al dan niet in crisisperiodes). Ook al vinden zij betrekkelijk gemakkelijk hulp voor punctuele boekhoudkundige, juridische of administratieve zaken, toch vinden ze ook het vaak moeilijk om goede praktijken en goede (of minder goede) ervaringen uit te wisselen en een netwerk van gelijken op te zetten, niet alleen binnen maar vooral ook buiten hun belangrijkste activiteit.

Tegelijk zijn er talrijke initiatieven ontstaan – vaak van particuliere oorsprong, zeer lokaal en zeer bescheiden qua omvang – die het contact, de ervaringsuitwisseling en de ondersteuning van zelfstandigen die momenteel problemen ervaren of vroeger hebben ervaren, bevorderen. Zelfstandigen die bij dit soort initiatieven betrokken zijn, ontdekken er een constructieve vorm van interactie die zij minder terugvinden in hun contacten met professionals op het gebied van het zakelijk-financiële of van sociale ondersteuning. Die worden soms als te technisch of administratief ervaren.

Uit de huidige enquête bij een steekproef van zelfstandigen in moeilijkheden blijkt reeds dat de COVID-gezondheids crisis heeft geleid tot een gevoel van toegenomen afstand tot de begeleidende professionals (sociaal, administratief, zakelijk-financieel). Dat is grotendeels te wijten aan de lockdownmaatregelen en de daaruit voortvloeiende praktijk van het telewerk. Er was ook een groot gebrek aan het kunnen delen van ervaringen met andere zelfstandigen die óf met dezelfde moeilijkheden worden geconfronteerd óf het daarentegen over een positieve ervaring konden hebben. Het is vooral symptomatisch dat coaching door een andere zelfstandige en het mentorschap aan het begin (score van 5,62/7) en tijdens (score van 5,56/7) een activiteit de twee ondersteuningsmaatregelen zijn die de zelfstandigen die momenteel in moeilijkheden verkeren, vroeger graag hadden gekregen.

BELEIDSVORSTEL

Wij bevelen het opzetten en de financiering aan van een gestructureerd mentorsysteem waarbij een (toekomstige) zelfstandige door een ervaren zelfstandige wordt gecoacht:

- Dit systeem wil in essentie de uitwisseling van concrete ervaringen en praktijken en het leren door de (slechte of goede) ervaringen van anderen bevorderen. Het is in die zin vergelijkbaar met een mentorsysteem van ervaren zelfstandigen en beginners.
- De aanzet tot dit systeem kan worden gegeven door de lancering van een projectoproep. Doel is het opzetten van lokale of sectorale projecten voor de begeleiding van (toekomstige) zelfstandigen door vertrouwde, gemotiveerde en ervaren collega-zelfstandigen.¹²
- Tegelijk wordt het participeren als mentor aan dit systeem aangemoedigd door de invoering van een fiscale maatregel waardoor de zelfstandige mentor van een andere zelfstandige een forfaitair bedrag bij zijn beroepskosten kan inbrengen, al is het dan symbolisch (bijvoorbeeld 25 euro per besteed uur dat door een begeleidende instantie wordt gevalideerd).

¹² We merken nu al op dat de zelfstandigen in moeilijkheden die aan onze enquête hebben deelgenomen evenzeer geïnteresseerd zijn in begeleiding door andere zelfstandigen (uit hun eigen of uit een andere sector) als in het doorgeven van hun eigen (goede en slechte) ervaringen. Een van de verklaringen hiervoor, aan het eind van een gezondheids crisis, is hun wens om (opnieuw) een sociaal netwerk en contacten op te bouwen. Bestaande netwerken en contacten hebben fel geleden onder de lockdownmaatregelen.

3.5 Sensibiliseren voor de impact van latente omstandigheden waardoor een zelfstandige in een spiraal van problemen dreigt te belanden

3.5.1 OPZETTEN VAN EEN KORTE SENSIBILISERINGSCYCLUS OVER DE PERCEPTIE VAN EVENWICHTEN EN VERPLICHTINGEN BIJ ONDERNEMERS

CONTEXT

Gericht onderzoek naar de belangrijkste oorzaken waardoor zelfstandigen dreigen te falen, maakt duidelijk dat er hoofdzakelijk vijf zijn.

1. Omstandigheden in verband met de competenties en interesses van het individu:

- Gebrek aan belangstelling voor management: de zelfstandige is vaak een professional in zijn/haar vak en heeft maar weinig belangstelling voor de administratieve activiteiten die nauwelijks verband houden met zijn/haar dagelijkse activiteit. Dat leidt ertoe dat hij/zij zijn/haar administratieve, boekhoudkundige en sociale verplichtingen onderschat.
- Gebrek aan praktische managementervaring: de zelfstandige heeft soms te weinig kennis van en ervaring met de administratieve aspecten van zijn/haar vak (met name inzake BTW en sociale zekerheidsbijdragen).
- Gebrek aan vertrouwen in zichzelf en in de waarde van het gepresteerde werk: dit probleem en deze voorafgaande voorwaarde worden achteraf door veel voormalige zelfstandigen in moeilijkheden van cruciaal belang geacht, omdat het vaak leidt tot een verkeerde inschatting van de waarde van het geleverde werk, al van bij het opzetten van de activiteit. Het leidt haast automatisch tot de praktijk van te lage prijzen die worden opgelegd door de wetten van de markt, waardoor het onmogelijk wordt de investering van de zelfstandige in zijn activiteit correct te vergoeden (vooral met betrekking tot de gewerkte tijd). Dat veroorzaakt dan weer vermoeidheid en een geleidelijk verlies van motivatie, wat op zijn beurt een spiraal van moeilijkheden op gang brengt of leidt tot een professionele heroriëntering.

2. Omstandigheden die te maken hebben met de persoonlijkheid van het individu en met vroegere ervaringen:

- Een te geringe ondernemersmotivatie: in dit soort situaties is de persoon niet echt gemotiveerd om ondernemer te worden, maar wordt hij/zij ertoe gebracht een activiteit te beginnen of voort te zetten onder druk van externe factoren (het fenomeen van de 'toevallige' ondernemers, dat aan belang wint als de conjunctuur ongunstig is).
- Moeite met vertrouwen geven en met delegeren.

Al deze omstandigheden¹³ kunnen reeds aanwezig zijn nog vóór de persoon aan zijn of haar activiteit begint. Ze kunnen elkaar snel versterken zodra de activiteit bezig is, waardoor een 'spiraal'-effect ontstaat dat leidt tot psychische, operationele en vervolgens ook financiële moeilijkheden. Daarom worden ze 'latente omstandigheden' genoemd; een faillissement gaat hierdoor makkelijker tot de mogelijkheden behoren. Zelfstandigen zijn zich daar zelden van bewust, niet in de laatste plaats omdat zij er zelden op gewezen worden, behalve dan door hun eigen ervaringen.

In de huidige stand van het wettelijke, regelgevende en economische kader dat is opgezet om zelfstandige arbeid te ondersteunen, is er geen formele sensibilisering voor het bestaan van deze latente omstandigheden, noch aan het begin noch tijdens de activiteit. Er bestaat ook geen opleiding in ideale managementpraktijken om ermee om te gaan.¹⁴ Het is voor de zelfstandige wel degelijk mogelijk om te werken aan deze omstandigheden, door zijn gedrag aan te passen en nieuwe competenties op te doen.

13 Het bestaan van deze omstandigheden wordt in grote mate bevestigd door ons veldonderzoek bij zelfstandigen in moeilijkheden, voor wie de moeilijkheid om hun werk dagelijks naar waarde te schatten hét psychologische element blijkt te zijn dat echt de aanzet geeft tot falen.

14 Deze situatie is des te paradoxaler wanneer men bedenkt dat deze latente omstandigheden in het huidige juridische en regelgevende landschap samengaan met eisen inzake het bewijs van managementkennis die in sommige gewesten nog steeds worden gesteld, terwijl algemeen wordt erkend dat zij ondoeltreffend zijn.

BELEIDSVORSTEL

Op regionaal niveau bevelen wij het opzetten aan van een gestructureerde opleiding om zelfstandigen bewust te maken van het bestaan en de impact van deze latente omstandigheden, ongeacht of de zelfstandige aan het begin van zijn/haar carrière staat of het gevoel heeft dat hij/zij aan het afglijden is naar een negatieve spiraal van problemen.

Het doel van deze opleiding is de zelfstandige bewust te maken van het bestaan van de hierboven genoemde latente omstandigheden en van de managementpraktijken die hem/haar in staat zullen stellen om er het hoofd aan te bieden en te vermijden dat hij/zij in een falingspijraal terechtkomt. Het kan hem/haar ook helpen om uit zo'n spiraal te geraken.

De opleiding moet systematisch inhoudelijke elementen combineren met getuigenissen van zelfstandigen die moeilijkheden hebben ervaren in verband met deze latente omstandigheden. De pedagogische ontwerpfilosofie kan zich laten inspireren door de opleiding in risicoperceptie die sinds enkele jaren is opgezet om een rijbewijs te behalen.

Deze korte opleidings- en sensibiliseringscyclus heeft de volgende kenmerken:

- > Elke zelfstandige of toekomstige zelfstandige kan zich op vrijwillige basis inschrijven via het hierboven vermelde digitale 'kruispunt' of via de socialeverzekeringsfondsen.
- > De opleiding is van korte duur (maximaal tien uur) en combineert inhoudelijke elementen (identificatie van risicovolle gedragingen en van goede managementpraktijken om daarmee om te gaan) met het delen van ervaringen door zelfstandigen die in het verleden al met deze risico's werden geconfronteerd.
- > De opleiding is minstens digitaal beschikbaar, met name via het hierboven vermelde 'kruispunt'. Ze kan indien nodig ook fysiek worden georganiseerd door een erkende instantie.
- > De kosten voor de deelname aan deze opleidingscyclus zijn fiscaal aftrekbaar, ook als de opleiding lang vóór het opstarten van de activiteit wordt gevolgd. Idealiter zou dit expliciet moeten worden opgenomen in de bestaande mechanismen voor opleidings- en opstartsteun die op gewestelijk niveau beschikbaar zijn.
- > De inhoud van de opleiding beantwoordt aan een dwingend 'pedagogisch lastenboek', dat wordt gevalideerd door daartoe bevoegde gewestelijke autoriteiten. Een voorbeeld van zo'n 'lastenboek' is opgenomen in bijlage 1.

3.5.2 OPZETTEN VAN EEN PERCEPTIETEST INZAKE DE EVENWICHTEN EN VERPLICHTINGEN VAN EEN ONDERNEMER

CONTEXT

Uit de feedback van het veld, zowel van zelfstandigen in moeilijkheden als van ervaren coaches en courante zakenpartners (banken, leveranciers...), blijkt dat het voor jonge zelfstandigen en/of voor zelfstandigen in moeilijkheden steeds moeilijker is om aan te tonen dat ze op een verantwoordelijke manier handelen en zich bewust zijn van hun verplichtingen en de gevolgen van hun daden. Tegelijk vindt de zelfstandige die de eerste tekenen van een recurrente moeilijke situatie waarneemt, het vaak moeilijk om die te aanvaarden en toe te geven dat er concrete beslissingen moet worden genomen om aan deze situatie het hoofd te bieden. Door het afleggen van een test, die volledig anoniem is, kan worden bevestigd (of niet) dat de zelfstandige in moeilijkheden verkeert en welke elementen van het huidige beheer aan de orde moeten worden gesteld (een betere integratie van de waarde van de werktijd in de prijzen, een striktere naleving van de administratieve verplichtingen en hun termijnen, de vaardigheid om een deel van de niet-essentiële taken te delegeren, de vaardigheid om wat afstand te nemen en er niet met z'n neus op te blijven zitten...).

In ons huidige economische en regelgevende landschap bestaat er geen formele en gelegitimeerde tool om tot een dergelijk 'bewijs' te komen. Dat zou bijvoorbeeld het vertrouwen en de geloofwaardigheid van zakenpartners in (jonge) zelfstandigen of zelfstandigen in moeilijkheden kunnen versterken.

BELEIDSVOORSTEL

Wij bevelen aan om op gewestelijk niveau een perceptietest op te zetten inzake de evenwichten en verplichtingen van ondernemers. De test heeft de volgende kenmerken:

- > De test leidt tot het verkrijgen een gehomologeerd certificaat dat wordt verkregen na het slagen voor een test inzake het bewustzijn van ondernemersrisico's en -verplichtingen.
- > De test is toegankelijk voor alle zelfstandigen, ongeacht hun leeftijd, anciënniteit of situatie (al dan niet in moeilijkheden).
- > De test is facultatief: elke zelfstandige die dat wenst, kan zich hiervoor inschrijven via het hierboven vermelde 'kruispunt' of via zijn/haar sociale-verzekeringsfonds.
- > De test wordt afgenomen via een digitaal platform, dat uniform kan zijn voor alle gewesten. De bijbehorende administratie is qua uitgangspunten en manieren van werken vergelijkbaar met wat al bestaat voor het behalen van een rijbewijs.
- > De inhoud moet door de bevoegde gewestelijke instanties worden gevalideerd.
- > Het behalen van dit certificaat wordt geregistreerd in een publiek toegankelijke databank, die op nationaal niveau beschikbaar is en die idealiter door de FOD Economie wordt gehost. Als de test niet op dezelfde wijze wordt toegepast in alle gewesten, moet de databank op gewestelijk niveau gehost worden. De databank is toegankelijk voor elke belanghebbende derde.

Bijlage 1:

Voorbeeld van een dwingend 'lastenboek' voor het opzetten van een korte opleidingscyclus over de perceptie van evenwichten en verplichtingen voor ondernemers

HET ZELFSTANDIGENSTATUUT EN ZIJN GEVOLGEN

Aantal uren: 2,5	Cursus: 2 uur	Vooraf opgenomen getuigenis: +/- 30 minuten
------------------	---------------	---

Doelstellingen:

- > Begrijpen hoe je het statuut van zelfstandige verkrijgt
- > De rechten en plichten kennen die uit dit statuut voortvloeien; de gevolgen ervan begrijpen
- > Het onderscheid tussen privé- en beroepsvermogen kunnen maken

EVENWICHT TUSSEN WERK EN PRIVÉ

Aantal uren: 2,5	Cursus: 2 uur	Vooraf opgenomen getuigenis: +/- 30 minuten
------------------	---------------	---

Doelstellingen:

- > Het onderscheid kunnen maken tussen privé-, gezins- en beroepsleven
- > Leren vertrouwen geven en delegeren
- > Weten hoe je om hulp en advies moet vragen
- > Begrijpen van de basisprincipes van klantenrelaties; het eigen werk kunnen valoriseren
- > Ontwikkelen van anticipatievaardigheden om te vermijden dat men in het syndroom van de enge kortzichtigheid belandt

INZICHT IN DE ROL VAN DE BTW, DE RS(V)Z EN HET OCMW

Aantal uren: 2,5	Cursus: 2 uur	Vooraf opgenomen getuigenis: +/- 30 minuten
------------------	---------------	---

Doelstellingen:

- > Inzicht in de basismechanismen van de BTW
- > Inzicht in de rol van de RSZ, de RSVZ en het OCMW
- > Kennen van rechten en plichten tegenover deze instellingen
- > Inzicht in de impact van de BTW en socialezekerheidsbijdragen voor het cashflowbeheer

BEGRIJPEN VAN DE BASISMECHANISMEN VAN DE ALGEMENE EN ANALYTISCHE BOEKHOUDING

Aantal uren: 2,5	Cursus: 2 uur	Vooraf opgenomen getuigenis: +/- 30 minuten
------------------	---------------	---

Doelstellingen:

- > Begrijpen van het verschil tussen winst- en verliesrekening en de balans
- > Inzicht in het belang van cashmanagement
- > Begrip van de begrippen 'provisie' en 'voortuitbetaling'
- > Begrijpen hoe de waarde van iemands werk en werktijd kan worden geïntegreerd in de kostenberekening en prijszetting

Colofon

Titel Voorstellen voor beleidsaanbevelingen ter ondersteuning van zelfstandige ondernemers in moeilijkheden

Cette publication est également disponible en français sous le titre :
Propositions pour une politique de soutien des indépendant·e·s en difficulté

Een uitgave van de Koning Boudewijnstichting
Brederodestraat 21
1000 Brussel

Auteurs Johan Lambrecht, Hoogleraar KU Leuven – Campus Brussel, academisch directeur Center for Sustainable Entrepreneurship – CenSE

Didier Van Caillie, Université de Liège, HEC École de Gestion, Directeur du Centre d'Étude de la Performance des Entreprises en Professeur Ordinaire

**Coördinatie
voor de Koning
Boudewijnstichting**

Françoise Pissart, directeur

Quentin Martens, Senior Project Coördinator

Kaat Van Bosstraeten, Senior Programma Coördinator (tot 1 april 2022)

Numi Van Beek, Project & Knowledge manager

Vertaling Michel Teller

Grafisch concept Kaligram

Illustraties iStock.com

Deze uitgave kan gratis worden gedownload van onze website www.kbs-frb.be

Wettelijk depot D/2893/2022/17

Bestelnummer 3865

Juni 2022

Met de steun van de Nationale Loterij